

OLAUS THORTVEIT

OG BAKGRUNNEN FOR BAUTAEN OVER HAM

av xxxx xxxxx

Omkring 1910 fant Olaus Thortveit et ukjent mineral i en steinprøve fra Ljosland i Iveland. Professor J. Shetelig ved Geologisk Museum i Oslo beskrev mineralet året etter, og kalte det «Thortveittitt» etter finneren.

De to, amatøren og professoren, hadde da allerede samarbeidet gjennom mange år. Vitenskapsmannen hadde stor respekt for amatørens omfattende kunnskaper innenfor det vitenskapelige feltet, og samarbeidet utviklet seg til et varmt vennskap.

Thortveittitten fra en granittpegmatitt i Iveland ble en tid verdens dyreste mineral, brukt bl.a. til fremstilling av radioaktive kalsiumisotoper, som dannes ved bestråling av scandium og brukes som tracer ved biologiske undersøkelser.

Mineralet er grålig eller grønnlig av farge, og er senere også funnet på Madagaskar, i Russland og i Japan. Prisen på

*Foto og billedtekst
STEIN/ghw*

verdensmarkedet har vært svært vekslende. Da det nye mineralet var blitt kjent, strømmet brevene inn til Olaus Thortveit, men pristilbudene var slett ikke høye. Hverken Thortveit eller mineralogene bak ham kunne forutse mineralets nytte. De var heller ikke opptatt av pris på verdensmarkedet.

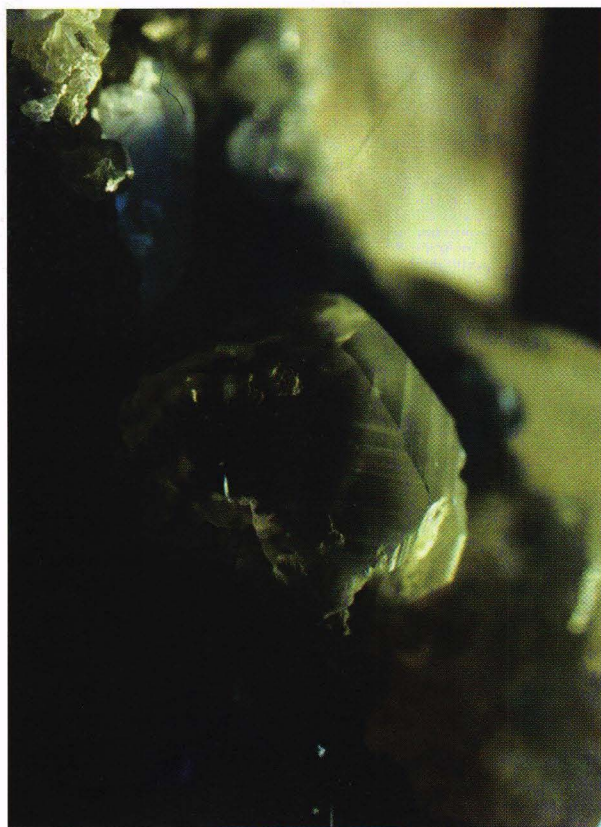
Olaus Thortveit var handelsmann og bonde. Han ble født i 1872 og døde så tidlig som i 1917. Etter amtskolen i Iveland drog han til Christiania og tok et tre måneders kurs på Treiders handelsskole i 1894.

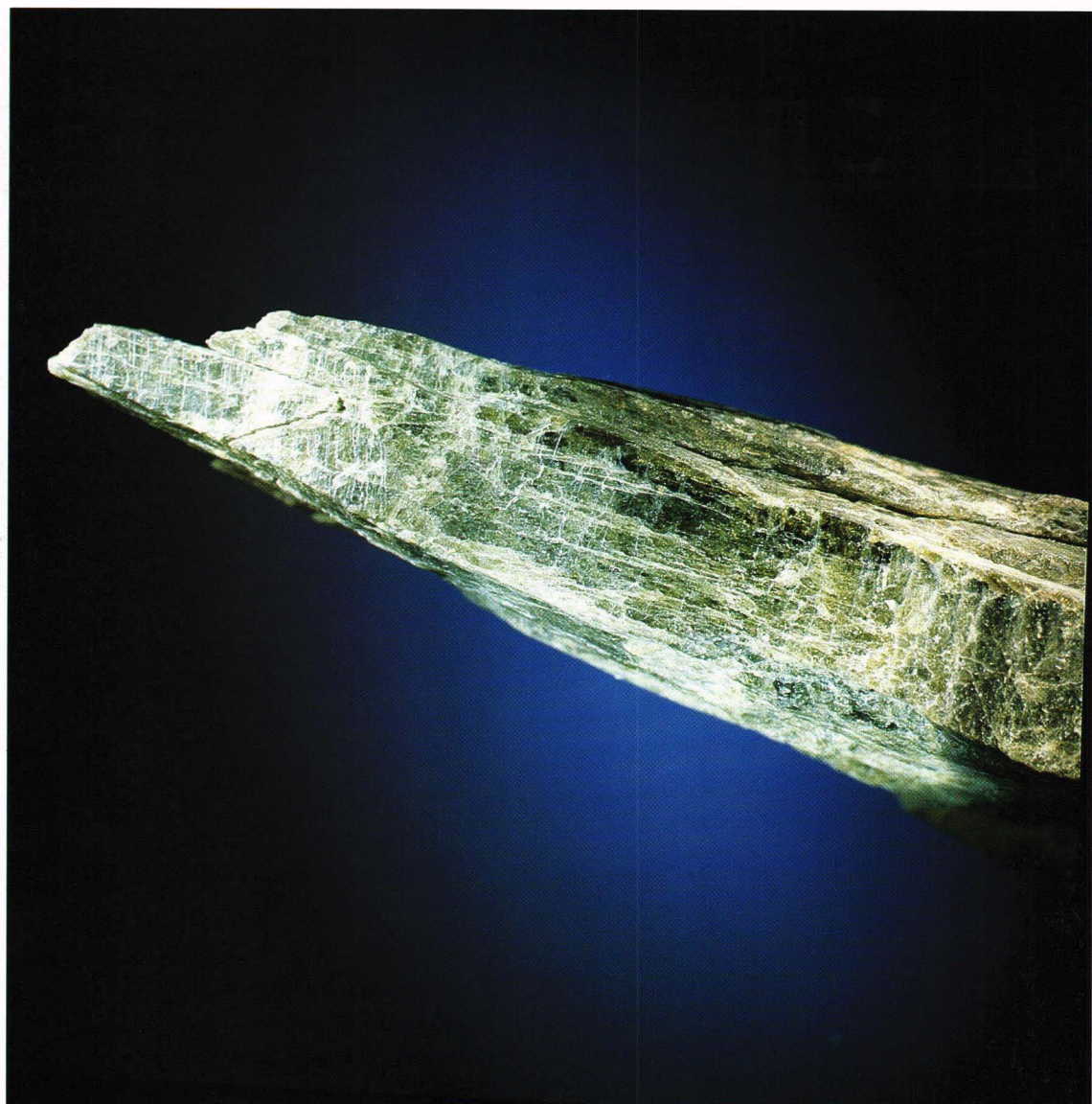
Men mangel på formell utdanning til tross, hans kunnskapsrikdom kunne være ganske overveldende. Han leste alt han kunne komme over i bøker og tidsskrifter og var særlig opptatt av de

Arnar Hansson, initiativtaker og eier av Setesdal Mineralpark: « Å gi folk skjønnhet og glede slik at de på denne måten kan få ta del i naturopplevelsen har vært vårt siktemål med utbygningen av dette stedet».

I så måte må dette ha blitt vellykket, det blir stadfestet ved å betrakte de besøkende. Konsentrasjonen er der. For de mange som på denne måten, kanskje for første gang, blir introdusert til denne delen av skaperverket er opplevelsen utvilsomt slik at den setter varige spor etter seg. Også vi litt mer blaserte i mineralverdenen gleder oss over komme inn hit i fjellet for å få se lyset som stråler ut i fra krystallene fra all verdens kanter. Også kan vi amatører legge av dette litt vanskelige med systematikk og akademisk orden på steinen for en stund. Og det er godt, - ren nytelse! Mange har tatt del i opplevelsen etterhvert i 1994 nærmere 100 000 og i 1995 80 000 og bøsøket hittil i år har vært på 400-500 daglig (pr. begynnelsen av juni). Utendørsanlegget begynner nå å bli ferdig, det blir bra; verdig og smakfullt, åpent og romslig som inngangspartiet til gruva. Vi grunnet litt under de ulike avduknings arrangementene på hvordan denne mannen (AH) hadde klart dette her. Vel har han penger, men det kunne like gjerne ha blitt «helt

vitenskaper som ligger mineralogien nærmest.

Ved siden av landhandelen i Iveland, drev han en stor trelastforretning - og fremfor alt var han en av Norges største feltspateksportører. Han skrev kontrakt med eierne av de fleste feltspatbrudd på Sørlandet, og som den mineralogisk interesserte mann han var, fant han verdifulle mineraler også fra steder utenfor Iveland. Men det er hevet over tvil at Evje-Iveland ble den mest rikholdige kilde til den store mineralsamling

Thortveititt

*Foto:
Rainer
Bode*

han viste på Grunnlovs-jubileumsutstillingen i hovedstaden sommeren 1914. Fra utstillingen kunne han hente hjem en sølvmedalje. Han var i det hele tatt svært villig til å vise de naturens åpenbaringer fjellet kunne romme. Sølvmedalje hadde han tidligere fått på en utstilling i Arendal.

Etter jubileumsutstillingen i 1914 skjenket han samme år mineralene sine til mineralogisk institutt ved Geologisk Museum. Begeistringen ved Universitetet

var så stor at man sørget for å uttrykke takknemligheten i Kongens gull til giveren. Søknaden om tildelingen gikk utenom den vanlige tjenestevei gjennom fylkesmannen.

Da hoffmarskalken ville vite om det var tale om medaljen i sølv eller gull, svarte universitetets rektor, professor Morgenstjerne at det bare kunne være snakk om gull. Professor Brøgger ved Geologisk Museum hadde fremført at Thortveit ved en rasjonell ordning av feltspat-driften i hele Setesdal og også på andre måter, hadde vært en foregangsmann av rang for hele dalen. Det ble overfor hoffmarskalken dessuten tilføyet at den gaven som gav anledning til forslaget om medalje, ved nærmere besiktigelse viste seg å være av langt større verdi enn først antatt.

Allmenhetens kjennskap til mineralogi var ikke stor på Thortveits tid, men gruvearbeiderne kjente til sjefens spesielle interesse og kom gjerne og viste ham

av innbudte så forstår vi litt mer av mer av dette.

Mannen har en visjon, og han har klart å virkeliggjøre den. Det er mulig Jakob Weidemann har klart å uttrykke noe av dette i sitt maleri av en av stoffene. Ta en tur og opplev maleriet (fargene er feil her) og mineralparken. Ingen steininteresserte vil angre.

Oslouniversitetets rektor hadde foresten noen

Harry», smakløst og pompøst. Etter å ha opplevd denne mannen på nært hold, vekselvis dressjoggende rundt for å rette på ting som ligger skjevt, for så i neste øyeblikk rolig gå rundt med snitter og senere tilberede og servere grillmat for den lille, men eksklusive krets

hva de måtte ha funnet av «rar stein». De fikk straks vite mineralets navn.

En av dem som ofte var med Thortveit omkring i gruvene var Olav Landsverk, som siden også ble en hedret amatørgeolog med en stor og verdifull mineralsamling og sterke forbindelser til Universitetet i Oslo. Olav Landsverk er det andre store navn i Setesdal - i geologisk sammenheng.

Han har en gang fortalt at han var med da thortveititten ble funnet. Olaus Thortveit fikk i skrottrøysa øye på en eller flere stein, som han ikke skjønte hva var.

Det skulle et våkent øye til for å reagere. Det er en kjensgjerning at en prøve fra Eptevann som Per Schei sendte mineralogisk institutt i oktober 1911 av vitenskapsmennene ble beskrevet som epidot, men senere viste seg å være Thortveititt.

godord til oss steinfolk/amatørgeologer under sin tale. Hun var inne på det tosidige forholdet som finnes mellom universitetets naturhistoriske samlinger og allmenheten. For eksempel uttrykt ved museene på Tøyen og deres lovpålagte plikt til å bidra til almenhetens forståelse for naturvitenskapene. Noe som blir gjengjeldt fra trofaste venner, amatørforskere, samlere som på denne måten gir sine bidrag til naturhistorien. Lucy Smith minnet om at det var vanlig å takke for slik oppofrelse og siterte professor Brøgger i hans takktale til Olaus Thortveit: «De har overveldet Schetelig og meg med deres gave.»

Det var omvisning ved konservator Ole Frithjof Frikstad, her er det Lucy Smith og fylkesordfører

Olaus Thortveits navn er kjent av mineraloger over hele verden. På den hjemlige arena ble han meget benyttet både i kommunal sammenheng og i foreningslivet. Han fungerte som Ivelands ordfører i en periode på tre år, da den valgte ordfører i 1913 tok sete i Stortinget. Han var liberal i all sin tankegang, venstremann - og i allfall i ungdomstiden republikaner. En dyktig forretningsmann var han. «Flink med tall», ble det sagt. Derfor var han også revisor for bedrifter også i Kristiansand, bl.a.

Otterdalen. Og gjennom mange år gjorde han tjeneste som kasserer i Iveland Sparebank.

Men til tross for forretningsanssen, var han helst idealist, meget med i ungdomsarbeidet, interessert i religion og filosofi og astronomi. Og han vek ikke tilbake for en frisk diskusjon omkring slike emner. Han var en frilynt kar, og i de religiøse miljøer i hjembygda kunne nok hans utsagn vekke anstøt. Åndsidealisten lot seg ikke nøye med å følge opptråkkede spor.

Fløystad som er interesserte tilskuere. Ved bautaen var det taler av ordfører i Iveland Ole Magne Omdal og på vegne av familien talte Gunnar Olaus Auestad. Det ble overrakt blomster og hilsener og kunstneren bak monumentet ble behørig hyldet for verket og etterpå var det spell og dans da en ikke ukjent stein og spellemann fra nedre Telemark, Einar Bjordam tro til.

